

بعد از نفت چطور چرخ اقتصاد را بچرخانیم

سرمایه‌های پولساز

◀ ایران ۱۳۵ سال نفت و دو قرن گاز دارد

عکس: ایرنا

بخش‌های دیگر از حالا به کمک نفت بیایند

| آلبرت بغزبان | اقتصاددان |

بی‌شک با تمام‌شدن ذخایر نفتی ایران ذخایر کشورهای دیگر نیز به اتمام می‌رسد. تصور دنیایی که ذخایر انرژی‌اش به اتمام رسیده کمی دور از ذهن است چون تمام ذخایر در نفت و گاز خلاصه نمی‌شود و هر جامعه به فراخور شرایط اقلیمی که دارد، از منابعی بهره‌مند است که می‌تواند با تقویت آنها خلافت و گاز را بر کند؛ انرژی خورشیدی، بادی، بهره‌بردن از تکنولوژی و فناوری‌های نوین، البته باید این نکته را نیز در نظر داشت که طی بازه زمانی که ذخایر رو به اتمام است، بشر از تعیین جایگزین مناسب این انرژی‌ها ناتوان باشد؛ چون طی همه این سال‌ها تکنولوژی به جایگاهی می‌رسد که بتواند برای این مسأله نیز راه‌حلی ارائه بدهد. در حالی حاضر نیز جوامعی وجود دارند که از ذخایر سوخت‌های فسیلی بی‌بهره هستند و منابع جایگزین را استفاده می‌کنند. در این که جامعه بشری در حال حاضر به انرژی‌های تجدیدناپذیر همچون نفت و گاز نیاز دارند، شکی نیست چون این منابع در بخش‌های مختلف اقتصاد به نوعی دخیل هستند و نقشی را به عهده دارند؛ در بخش کشاورزی ماشین‌آلات و ادوات به این منابع و فرآورده‌های آن نیازمند هستند و بخش صنعت نیز بیش از بخش‌های دیگر نیازمند این منابع است. با این تفاسیر، با به اتمام رسیدن این منابع بشری بی‌شک نیازمند جایگزین مناسب است؛ جایگزینی که در کنار مناسبی بودن باید از لحاظ هزینه‌ها نیز صرفه اقتصادی داشته باشد. بهترین راه شاید این باشد که از حالا به فکر سرمایه‌گذاری در این بخش باشیم و برای آن برنامه و هدفگذاری کنیم. تقویت کردن بخش کشاورزی و بهره‌بردن از آن یعنی رفتن به سمت کشاورزی مکانیزه‌ای که اگر نتواند انرژی را برای کشور داشته باشد، بی‌شک این ظرفیت را می‌یابد که نیاز داخل را تأمین کند که در این‌صورت ما خروج ارز نخواهیم داشت که به نوبه خود می‌تواند به بهبود شرایط اقتصادی کمک کند، البته در این بخش هم می‌توان صادرات را دور از ذهن ندید؛ چون مسیری است که جوامع دیگر آن را امتحان کرده و به نتیجه رسیده‌اند. ما در بخش صنعت نیز بالقوه پتانسیل‌هایی داریم که می‌تواند با برنامه‌ریزی درست و اختصاص اعتبار بافعل شده، زمینه انرژی را برای ما بیابد. ما می‌توانیم با مدیریت دقیق و حساب‌شده با وجود داشتن درآمدهای نفتی از این منابع نیز کسب درآمد کنیم و به مرور این بخش‌ها را تقویت کرده و جایگزین درآمدهای نفتی کنیم. این مسیر در همه بخش‌های اقتصادی ما را به خود کفایی رسانده و درآمدهای نیز خواهد داشت. برای رسیدن به این مهم ظرفیت‌سنجی می‌تواند نخستین گام باشد. تکنولوژی در دنیای حال حاضر یک برتری به حساب می‌آید و آموختن و وارد شدن در این عرصه بی‌شک کمک می‌کند در بخش‌های دیگر اقتصاد حریفی برای گرفتن داشته باشیم. از نظر نیروی انسانی ایران هم این ظرفیت را دارد که تکنولوژی بومی داشته باشد و هم این که تکنولوژی وارداتی را نیز بیاموزد و به کار گیرد. در حال حاضر جوامع توسعه‌یافته به سبب همین تکنولوژی توانسته‌اند درآمدهای کلانی داشته باشند؛ چون هم آن را در فرایزهای داخلی خود به کار گرفته‌اند، هم به جوامع دیگر صادر می‌کنند.

بهره‌بردن از داشته‌ها، گامی بزرگ به سمت انرژی‌های جایگزین

| حسن بهرام‌نیا | عضو کمیسیون انرژی |

سوخت‌های تجدیدناپذیر با همان سوخت‌های فسیلی از مواردی است که همیشه قابل بحث بوده‌اند و هست چون جوامع با رفتن به سمت صنعتی شدن و غرق شدن در تکنولوژی بیش از پیش به آن نیاز داشتند. البته همیشه ترس به پایان رسیدن این منابع وجود داشته و جوامع برای بهره‌بردن از این انرژی هزینه‌هایی را هم پرداخته‌اند؛ هزینه‌هایی همچون آلودگی‌های محیط‌زیستی، گرم شدن هوا... که کم‌وبیش بیشتر ما با آنها آشنا هستیم باعث شد جوامع به دنبال جایگزین مناسب برای این منابع باشند. منابعی که هم بتوانند پاسخگوی نیازهای جوامع کنونی باشند هم هزینه‌های انرژی‌های تجدیدناپذیر را تحمل نکنند. انرژی‌های تجدیدناپذیر خواه یا ناخواه روزی به پایان می‌رسند؛ پایداری که امکان دارد ۴۰ تا ۴۰ سال با بیشتر طول بکشد اما مسأله‌ای که تغییر نمی‌کند این است که این انرژی عمری دارد و روزی تمام خواهد شد. برای همین لزوم بهره‌بردن از سایر انرژی‌ها بیشتر مشهود می‌شود، البته به همین سادگی نیز نمی‌توان از انرژی‌های جایگزین صحبت کرد چون مسأله‌های گسترده‌ای است و نیاز به برنامه‌ریزی و تأمین اعتبار دارد. البته همه جوامع راهی جز این ندارند و همه باید در این مسیر گام بردارند. ایران نیز برای این که در دورانی که نفت به پایان می‌رسد با مشکلی روبه‌رو نشود نیاز دارد از همین حالا هدفگذاری‌های مشخصی داشته باشد و مجلس، دولت و همه نهادها و سازمان‌ها همکاری هم بر نامه‌دهی برای آن طراحی کنند. یکی از راه‌هایی که می‌توان برای آن برنامه‌ریزی داشت و روی آن هدفگذاری کرد تکنولوژی‌های جدید است؛ نخگان و دانشگاهیان در این مسیر می‌توانند تأثیرگذار باشند. انرژی هسته‌ای بحث‌برانگیزترین انرژی تجدیدپذیر است و با همه کشمکش‌های بین‌المللی جوامع بسیاری آن را از آن‌ها دورترین انرژی آینده می‌دانند و بر برنامه‌های بلندمدت خود آن را گنجانده‌اند. البته ایران نیز چنین پتانسیلی را دارد و می‌تواند با سرمایه‌گذاری در این بخش گامی رو به جلو در این مسیر بردارد. در واقع یکی از سیاست‌هایی که باید در پیش گرفته شود این است که ما بتوانیم از تجمع تمام داشته‌هایمان بهره‌بریم و ظرفیت‌های بالقوه خود را به کار بگیریم. ما بتوانیم کمبود انرژی‌های تجدیدناپذیر را ترمیم کنیم. البته باید اذعان کرد که در حال حاضر کمی ضعیف عمل کرده‌ایم. وزارت نیرو اقداماتی در این عرصه داشته اما نیاز به کار بیشتر دارد. ما در بحث گرمایش خورشیدی نیز ظرفیت‌های خوبی داریم. ما مناطقی را داریم که امکان گازرسانی به آنها وجود ندارد و می‌توان از انرژی خورشیدی این انرژی را تأمین کرد. کشور ما هم منطقه سردسیر دارد هم مناطق گرمسیری و هر کدام از اینها به نوبه خود می‌توانند به کمک علم و فناوری‌های نوین پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خوبی به وجود بیاورند. نکته‌ای که در انرژی‌های تجدیدناپذیر و تجدیدپذیر باید در نظر بگیریم این است که در هر دو زمینه ما نیاز به فرهنگسازي داریم. فرهنگسازي برای درست استفاده کردن از انرژی‌های موجود و همین‌طور رفتن به سمت انرژی‌های جایگزین.

تبدیل شود. در این که انرژی‌های تجدیدپذیر نظیر انرژی خورشیدی و بادی می‌توانند منبع درآمد ارزی شوند، شکی نیست، سرمایه‌گذاری در این بخش علاوه بر تأمین انرژی مورد نیاز می‌تواند زمینه صادرات برق به کشورهای همسایه را مهیا کند، صادراتی که درآمد خوبی را نصیب اقتصاد کشور خواهد کرد. شاید عجیب به نظر برسد که ما می‌توانیم از خدمات فنی مهندسی کسب درآمد کنیم. در حال حاضر کشورهای منطقه نیازمند این خدمات هستند و تربیت نیروی کار متخصص و ماهر می‌تواند منبع درآمد خوبی برای اقتصاد کشور باشد. با توجه به وجود نیروی متخصص در حوزه درمان می‌توان روی توریست‌درمانی سرمایه‌گذاری کرد؛ کشورهای منطقه در این زمینه می‌توانند منبع درآمدی برای کشور باشند، البته می‌توان به صادرات این خدمات نیز اندیشید و به ارزآوری رسید. حمایت از تولیدکننده داخلی مسأله‌ای است که مورد توجه قرار گرفته و می‌توان در کنار آن به تولیدکنندگان صادرات‌محور توجه کرد چرا که بسته‌های تشویقی برای سرمایه‌گذاری می‌تواند سرمایه‌گذاری مناسبی به‌منظور درآمد همیشگی برای اقتصاد باشد. در کنار همه این راهکارها، یکی از روش‌ها کوچک کردن اندازه دولت است که طی سال‌های گذشته بحث‌هایی را به خود اختصاص داده است؛ کاهش اندازه دولت در اقتصاد یعنی کم‌شدن مخارج دولت که بر کاهش وابستگی بودجه به درآمدهای نفتی موثر باشد.

برتر دنیا از نظر پتانسیل گردشگری است که می‌توان با درآمد این بخش تاجایی پیش رفت که درآمدهای نفتی از اقتصاد حذف شوند. در حال حاضر ۳۰ میلیون جوان و ۵ میلیون دانشجو داریم که می‌تواند فرصت مناسبی باشد برای کارآفرینی تا از آن به درآمدزایی رسید، کاری که در حال حاضر شرکت‌های دانش‌بنیان یا استارت‌آپ‌ها انجام می‌دهند. در حال حاضر دوهزار و ۳۰۰ شرکت دانش‌بنیان در کشور مشغول به کار هستند که درآمد ۱۲ هزار میلیاردی را تجربه کرده‌اند؛ شرکت‌هایی که می‌توانند سهم بیشتری از اقتصاد داشته باشند. معادن نیز می‌توانند سهم بیشتری از درآمدهای ارزی را به عهده بگیرند، البته با این شرط که تجربه خام‌فروشی نفت در این حوزه دوباره تجربه نشود و بیشتر تأمین‌کننده مواد اولیه سایر صنایع باشد. ایجاد راه‌های ارتباطی منطقه و ترانزیت اطلاعات بی‌شک درآمدهای بالایی برای کشور خواهد داشت. صنعت حمل‌ونقل نیز این پتانسیل را دارد که برای کشور ارزآوری چشمگیری داشته باشد؛ دسترسی به آب‌های آزاد امکان ترانزیت کالا به ایران را می‌دهد، البته این پتانسیل تنها محدود به حمل‌ونقل زمینی و دریایی نمی‌شود و این ظرفیت وجود دارد که ایران به یکی از قطب‌های ترانزیت هوایی جهان

برای اقتصاد تک‌محصولی ما به وجود آورده و هم با افت ناگهانی نرخش باعث تازتاب ضرباتی به اقتصاد شده است. اقتصاد تک‌محصولی یعنی متکی بودن بودجه به درآمدهای نفتی؛ بودجه‌ای که سال‌های گذشته بیش از ۵۰ درصد وابستگی به نفت را تجربه کرد و به‌واقع خطر بزرگی بود اما خوشبختانه اتکای ۳۰ درصدی بودجه ۹۶ به نفت و درآمدهایش کمی خیال‌ها را آسوده کرد، اما همین درصد هم کافی نیست و باید به دنبال راهکاری برای کنار گذاشتن نفت از اقتصاد باشیم. درآمدهای مالیاتی می‌توانند جایگزین درآمدهای نفتی شوند، البته گام‌هایی در این مسیر برداشته شده است، همانند قانون مالیات بر ارزش‌افزوده. قانونی که باید با هدف شفاف‌سازی اقتصاد و شناسایی فعالیت‌های اقتصادی اجرایی شود و

شناسایی فعالیت‌هایی که مالیات پرداخت نمی‌کنند، یکی از الزاماتی است که توجه‌ای ویژه می‌طلبد. خصوصی‌سازی یکی از راه‌های راهی از درآمدهای نفتی است؛ شیوه‌ای که عمل به آن بی‌شک درآمدهای کشور را افزایش می‌دهد و در حال حاضر کوتاهی ما در این زمینه بی‌توجهی به بخش خصوصی یا ورود شبه‌دولتی‌ها به بخش خصوصی است. یکی دیگر از پتانسیل‌های موجود گردشگری است؛ ایران جزو ۱۰ کشور

لیله‌مه‌ها! | ایران آخرین کشوری خواهد بود که نفتش تمام خواهد شد. «خبری که شرکت انی ایتالیا بر پایه حجم ذخایر و تولید نفت و گاز کشورها در سال ۲۰۱۳ اعلام کرده است، در این رتبه‌بندی ذخایر نفتی ایران با ۱۳۵ سال عمر در جایگاه اول ایستاده و عراق با ۱۲۲ سال و کانادا با ۱۲۰ سال عمر ذخایر نفتی در رده‌های بعدی ایستاده‌اند، البته کویت تا ۹۲ سال و امارات تا ۷۵ سال، عربستان تا ۶۴ سال، روسیه تا ۲۰ سال، چین تا ۱۶ سال و آمریکا و مکزیک تا ۱۰ سال آینده می‌توانند از این منبع فسیلی بهره‌برند، البته در دوام آوردن ذخایر گازی نیز ایران با ۲۱۱ سال داشتن منابع گازی رتبه نخست را به خود اختصاص داده و قطر با ۱۴۶ سال رتبه دوم را دارد و عربستان با ۱۰۲ سال سومین کشوری است که ذخایر گازی‌اش به پایان می‌رسد، اما روسیه که بزرگترین دارنده ذخایر گازی جهان است، تنها تا ۵۵ سال دیگر گاز دارد؛ الجزایر ۵۵ سال، اندونزی ۳۵ سال، چین ۲۹ سال، نروژ ۲۵ سال، آمریکا ۱۴ سال و کانادا ۱۲ سال. در واقع همه این اعداد و ارقام می‌خواهند حامل یک خبر مهم باشند؛ این که روزی این انرژی‌گرانبها به پایان می‌رسد و بی‌شک وراثت مشکلات زیادی را تجربه خواهند کرد؛ وراثتی که با تکیه به آن نوعی راحت‌طلبی را پیشه کرده‌اند و خلایق و نوآوری جای خود را به سودبردن آسان از این منبع داده‌اند. تجربیات و اتفاقات پیش‌آمده بر این نکته تأکید دارند که باید چاره‌ای برای اقتصاد معنادار به نفت بیابیم. نفتی که هم در اوج گرفتن قیمتش مشکلاتی

نفت تنها ارز آور نیست

| مهدی تقوی | اقتصاددان |

اتفاقات و رویدادهایی که شاید توانایی این را داشته باشند که جایگزینی برای نفت یا گاز بیابند. البته این احتمال نیز به سال‌های دور برمی‌گردد و بهترین راه‌حل این است که ما با وجود داشتن منابع فسیلی به فکر جایگزین‌های مناسب باشیم. به دو دلیل یکی این که اقتصاد را از این تک‌محصولی بودن نجات بدهیم و هم این که هزینه‌های انرژی‌های تجدیدناپذیر را کاهش بدهیم. البته پرداختن به منابع تجدیدپذیر می‌تواند در توسعه و شکوفایی اقتصاد و رسیدن به توسعه پایدار راهگشا باشد، چون در این شرایط بقیه ظرفیت‌ها و پتانسیل‌ها نیز به شکل بهینه‌تری وارد چرخه اقتصاد می‌شوند.

صادرات یکی از پتانسیل‌هایی است که می‌توان از طریق آن به درآمدهای ارزی دست یافت؛ پتانسیلی که حمایت از تولید داخل راه رسیدن به آن است. تولید داخلی که شرکت‌های دانش‌بنیان به آن پرداخته‌اند و حمایت‌ها کمک می‌کند

در حال حاضر برخی از جوامع، از منابع خورشیدی و بادی بهره می‌برند، البته باید اذعان کرد که به میزان نفت و گاز موثر نیستند، البته این به آن معنا نیست که مزیت‌های چنین انرژی‌هایی را گنجانیم، بلکه باید با بهره‌گرفتن از فناوری‌های نوین ما نیز از چنین منابعی سود بجوییم.

در این که منابع فسیلی روزی به پایان خواهند رسید، شکی نیست ولی این که نخواهیم مدت زمانی را برای اتمام این منابع پیش‌بینی کنیم، کمی واقع‌بینانه نیست؛ در علم آمار پیش‌بینی همیشه با واقعیت انحراف دارد. به‌عنوان مثال، در آمار گفته می‌شود با ۹۵ درصد اطمینان، ما از بروز فلان اتفاق مطمئن هستیم، در حقیقت ۵۰ درصد برای احتمال خطا در نظر گرفته می‌شود.

این که پیش‌بینی می‌شود تا ۱۳۵ سال دیگر نفت ایران به پایان می‌رسد، کمی دور از ذهن است؛ چون این پیش‌بینی قرار است در سال‌های دور اتفاق بیفتد؛ یکی از مسائلی که باید در نظر بگیریم، این است که طی همین ۱۳۵ سال در بخش تکنولوژی و فناوری و علم حتما اتفاقات و رویدادهایی را بشهر شاهد خواهد بود،

سیستم کشاورزی نوین، هم در بخش آب به‌صرفه باشد و هم در کنار تأمین نیاز داخل به صادرات به همسایه‌ها بتواند سهمی در چرخه اقتصاد داشته باشد. کشور ایران جدا از این که در منابع نفتی و گازی حرف‌هایی برای گفتن دارد، خوشبختانه از منابع زیرزمینی دیگری نیز بهره‌مند است که توجه به آنها می‌تواند ارزآوری داشته باشد، شاید ارزآوری این بخش به اندازه نفت و سایر گزینه‌ها نباشد اما فرآوری محصولات معدنی و فروش آنها می‌تواند بازارهایی بیرون از مرزها برای خود دست‌وپا کند.

در واقع معادن یکی از توانمندی‌هایی است که می‌تواند به سهم خود ما را از اقتصاد تک‌محصولی نجات دهد. نیروی انسانی نیز در هر جامعه‌ای می‌تواند ارزآوری داشته باشد. داشتن نیروی متخصص در تمام زمینه‌ها می‌تواند راهگشای صادرات تولیدات و حتی خدمات به بیرون از مرزها باشد.

خوشبختانه یکی از ظرفیت‌های بالایی ما نیروی انسانی نخبه و خلاق است که با فرصت‌دادن و سرمایه‌گذاری می‌توان از این بخش صادرات ارزآور بلندمدتی را به وجود آورد.

